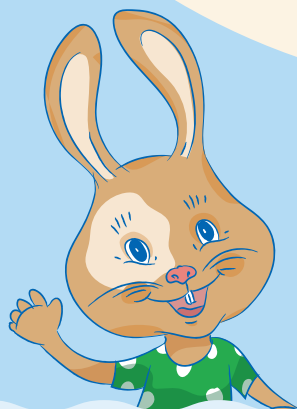

FHille

– för en god skolstart

 folkhälsan

Tema

VÄRLDEN OMKRING MIG

Det här temat handlar om:

- Tidsbegrepp
- Världen, haven och rymden
- Hur vi kan värna om vår värld

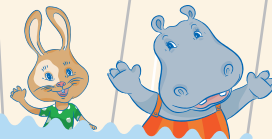
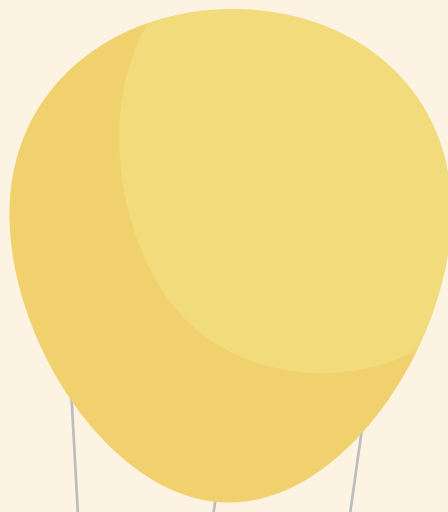

Illustration & layout
Terese Bast

Avsnitt 1	Avsnitt 2	Avsnitt 3
Lek 1 Minutleken Ni rör på er och utför uppgifter i en minut. ES OF	Lek 1 Världen omkring oss Ni studerar världskartan och samtalar om olika länder. FM ES	Lek 1 Förmultna och sortera Ni läser boken om mullvaden, bekantar er med kompostering och sorterar skräp. OF HF
Lek 2 Förr och nu Ni diskuterar tidsbegrepp utgående från boken <i>Kackel i grönsakslandet</i>. OF HF	Lek 2 Haven omkring oss Ni laborerar med salthalt, samtalar om haven och hur vi kan värna om Östersjön. OF HF	Lek 2 Människospår Ni samtalar om foton tagna i naturen och går ut och plockar skräp. ES HF
Lek 3 Klockan Ni pysslar en klocka och laborerar med den. OF HF	Lek 3 Vår värld en planet i solsystemet Ni bekantar er med planeterna och leker en frågelek. HF BK	Lek 3 Allemansrätten Ni tar reda på vad begreppet betyder och leker en lek om den. HF OF
Lek 4 Solur Ni bygger ett solur ute. ES	Lek 4 Jorden och månen Ni resonerar om månen och utforskar månfaserna. OF HF	Lek 4 Naturgömma 2: Vad har förmultnat? Ni gräver upp det ni lade i marken (Tema Här bor jag, Naturgömma). ES BK

Läsförberedande färdigheter

Under småbarnsåren och åren inför skolstarten utvecklas viktiga språkliga färdigheter som lägger grunden för barnets lärande och en god läs- och skrivutveckling. En förutsättning för att barnet ska knäcka läskoden är att dessa färdigheter fått tillräckligt med näring, stimulans och tid att utvecklas. Centrala läsförberedande färdigheter är fonologisk medvetenhet, bokstavskunskap, hörförståelse och ordförråd, där vi även räknar in snabb benämning. Därtill betonas vikten av expressivt språk, eftersom förmågan att uttrycka sig är central för lärande och social samhörighet.

I samband med varje lek eller aktivitet i det här häftet har vi synliggjort vilka av dessa som särskilt övas i den. Ofta övas många färdigheter parallellt, men vi lyfter fram de mest centrala.

FM

Fonologisk medvetenhet – FM

Språklig medvetenhet handlar om förmågan att skilja på språkets form och betydelse. Språklig medvetenhet innebär exempelvis att särskilja orden i en mening, rimma och lyssna på längden på ord. Fonologisk medvetenhet är den del av den språkliga medvetenheten som fokuserar på språkets ljudstruktur. Eftersom läsning och skrivning bygger på att kunna särskilja och sammankoppla språkljud (fonem) är fonologisk medvetenhet en särskilt viktig förutsättning för läsinlärningen. Därför är det speciellt värdefullt att öva upp just den – kom ändå ihåg att hålla motivationen uppe genom att anpassa och göra det lekfullt för barnen.

BK

Bokstavskunskap – BK

Bokstavskunskap, dvs. att lära sig kopplingen mellan bokstavens form och dess ljud, är en nödvändig förutsättning för läsinlärningen. För läsutvecklingen är det viktigt att du fokuserar på hur bokstaven låter, inte dess namn. En del barn samlar nästan obemärkt kunskap om bokstäverna, deras namn och ljud då de får titta i böcker, se bilder av och tala om bokstäver. Andra barn behöver många upprepningar och medveten övning under en lång tid. Därför är det nyttigt att stimulera bokstavskunskapen på varierande, roliga och mångsidiga sätt i samband med annan verksamhet.

HF

Hörförståelse – HF

Hörförståelsen utvecklas som en del av språkförståelsen från första början av språkutvecklingen. Barnets hörförståelse av berättelser och högläsning har ett starkt samband med barnets läsförståelse under hela grundskoletiden. Läsförståelsen å sin sida är mycket central för all inlärning. Både hör- och läsförståelse bygger på språkförståelse över lag, men också på förmågan "att läsa mellan raderna". Förutom att förstå det som står "på raderna", behöver barn utveckla förmågan att tolka och dra slutsatser, koppla det de hör till sina egna upplevelser och bakgrundskunskaper. Ett utmärkt sätt att utveckla de här förmågorna är dialogisk högläsning där barn och vuxna tillsammans diskuterar och funderar över det man läser.

OF

Ordförråd – OF

Ordförrådet är en grundläggande byggsten i vår språkförståelse som påverkar barnets förutsättningar att förstå instruktioner, samtal och högläsning, men också att uttrycka sig själv. Barn behöver kunna tala både om sådant som finns "här och nu" och om mer abstrakta fenomen. Barn utvecklar sitt ordförråd utifrån de ord de erbjuds. Vår uppgift blir därför att servera en bred palett av ord. Då ca 80% av vårt ordförråd kommer från skriven text, är det givet att högläsning är ett ypperligt sätt att introducera nya, mångsidiga ord för barn. Förutom att läsa upp texten, behöver vi också tala om orden och fundera på vad de betyder och hur de används. För att lära sig ett ord behöver barnet nämligen ha många "krokar" i minnet. Visuellt stöd är också ett bra sätt att stöda barns ordinläring.

Förmågan att snabbt och korrekt återkalla ord från minnet kallas snabb benämning och har ett samband med utvecklingen av flyt i läsningen. Det handlar inte i första hand om storleken på ordförrådet utan snarare om förmågan att snabbt mobilisera ett ord. För att utveckla sin förmåga i snabb benämning drar barnet nytta av samma slags stöd i form av "minneskrokar", som vi också skapar för att barn ska komma ihåg och lära sig nya ord. Det innebär att vi ger mångsidiga exempel på hur man kan använda ett ord och hur det hänger ihop med andra ord.

ES

Expressivt språk – ES

Expressivt språk handlar om barnets förmåga att uttrycka sig. Den har ett samband med barnets ordförråd och snabb benämning. Expressivt språk förutspår inte direkt läs- och skrivinläringen, men det är viktigt med tanke på inläring och språkliga färdigheter över lag. I samtal och dialog där vi uttrycker våra tankar och vår förståelse av något skapas grogrund för lärande. Till expressivt språk hör dessutom att kunna uttrycka sina känslor, tankar och behov, vilket är betydelsefullt med tanke på barnets välbefinnande. Det är viktigt att känna att man blir hörd och att ens åsikter är värdefulla. Barnet behöver få tid och rum att utveckla sin förmåga att uttrycka sig och uppleva att hens bidrag till samtal är värdefulla.

Hej på dig FHille-kompis!

Om jag har förstått saken rätt handlar det här häftet om vår omvärld. Nu ska jag berätta hur världen omkring mig ser ut. Jo, närmast mig finns ju boet där jag bor, och sedan kommer ängen, skogen, havet, himlen och rymden. Fast rymden, där har jag ju inte varit utan jag har tittat på den: på alla stjärnor och på månen och på solen. Visste du förresten att vår sol också är en stjärna? Det läste jag i en bok. I den boken stod det också spännande saker om planeterna i vårt solsystem, och om ljusår och månfasar. Tur att det finns böcker! Och vet du, jag tycker också att tiden och klockan hänger ihop med världen omkring mig – för vi har ju natt och dag och årstider och månader.

Här pratar jag på om min värld – och glömmer att fråga hur din omvärld ser ut! Det ska du få berätta om och ta reda på med hjälp av lekarna i det här häftet. Det finns så mycket spännande att få uppleva och lära sig om den. Och det viktigaste av allt – vi behöver värna om vår jord och om haven, för allt hänger ihop, och det kallas ekosystemet. När haven och världen och djuren och växterna mår bra så mår vi också bra. Vi kan alla hjälpas åt och det finns mycket vi kan göra. Ingen kan göra allt men alla kan göra något. Just därför är Hipp och jag precis i dag på väg på skräpplockarpromenad, för den idén fick vi när vi bläddrade i det här häftet. Det ska bli så kul! Hoppas att du också hittar roliga lekar, många goda idéer på vad du kan göra och mycket att förundras över och lära dig.

Frågor till brevet:

- Hopp berättar om sin omvärld. Hur ser din omvärld ut?
- Brukar du fundera på rymden – på vad då i så fall?
- Råkar du veta vad planeterna i vårt solsystem heter? Vilka känner du till?
- Vilka årstider och månader gillar du? Varför? Vad händer då, berätta!
- Har någon lärt dig klockan? Vem då?
- Hopp talar om ekosystemet – vad kan det handla om?
- Vad brukar du göra för att värna om vår värld, och vem brukar du göra det med?

Text och bok i det här avsnittet:

Hopps brev samt *Kackel i grönsakslandet* av Sven Nordqvist.

Lästips

Bara fem minuter till av Marta Altés

Året av Jonas Tjäder

Den magiska klockan av Petter Lidbeck

Jag börjar med klockan av Sten Johnson

Lär dig klockan av Rosie Hore

En bättre värld!
av Peter Ekberg & Kjell Thorsson

Rörelsetips

Kottelekar:

Spring omkring i en minut i en skogsglänta och samla kottar i var sin hink. Häll ut dem och räkna hur många ni hittade sammanlagt. Lägg hinkarna på lämpligt avstånd och försök kasta kottar i dem i en minut. Hur många kottar landade i hinkarna? Sortera kottarna på olika sätt: enligt storlek, form och andra egenskaper. Rada alla kottar i en lång rad och mät med kroppen hur lång den blev.

Aktiviteter

1. Minutleken

Ni rör på er och utför uppgifter i en minut.
Använd: Papper, penna, mobil eller stoppur, andra valfria föremål.

2. Förr och nu

Ni diskuterar tidsbegrepp utgående från boken *Kackel i grönsakslandet*.
Använd: boken *Kackel i grönsakslandet*.

3. Klockan

Ni pysslar en klocka och laborerar med den.
Använd: Papperstallrik, fjärilsklämma, kartong, sax och penna.

4. Solur

Ni bygger ett solur ute.
Använd: en rak stadig pinne, 12 stenar eller liknande, en klocka med urtavla.

MINUTLEKEN

ES

OF

Läsförberedande:

Expressivt språk

Ordförråd

Läs Hopps brev och lek med begreppet en minut.

Använd:

- Papper, penna och sax.
- Mobil eller stoppur.
- Annat som behövs i er version av leken.

Att göra:

- Läs Hopps brev och samtala om temat.
- Pröva på att göra olika saker i en minut och uppskatta hur det kommer att gå.

Gör så här:

- Läs brevet från Hopp och samtala utgående från frågorna.
- Förbered olika alternativ som ni kan pröva på att göra i en minut. Ni kan till exempel:
 - hoppa på ett ben, hoppa rep eller göra kullerbyttor
 - springa till ett träd och tillbaka eller av och an längs en korridor
 - plocka risgryn, ärter, pennor eller klossar från ett kärl till ett annat
 - klippa pappersremсор eller garnstumpar
 - säga *Fem pepparkorn i en kopparpanna* eller *Sex laxar i en laxask*.
- Resonera innan ni börjar om vad en minut innebär. Låt barnet berätta sin uppfattning genom att exempelvis fråga: *Vad tänker du på när jag säger en minut?* Utgå sedan från det som barnet svarar och klargör tillsammans vad en minut betyder.
- Ni kan också tala om hur många minuter det går på en kvart och en halv timme, och hur många sekunder det går på en minut.
- Nu är det dags att ta reda på hur lång en minut känns. Det viktiga här är inte att göra så många upprepningar som möjligt utan att konkretisera hur lång en minut är med hjälp av något ni gör.
- Välj ut något eller några olika sätt som ni vill pröva på. Låt barnet också komma med egna förslag!
- Inför varje försök uppskattar ni först hur många gånger ni tror att ni hinner göra något under en minut. Skriv ner det på ett papper.
- Utför uppgiften medan en av er räknar upprepningar och antecknar med till exempel streck på pappret.
- Samtala efteråt ifall tiden kändes längre eller kortare än ni tänkt och jämför resultatet med det som ni på förhand uppskattade.

Barnet lär sig:

- att konkret uppskatta och jämföra tid
- att hålla räkningen
- olika tidsbegrepp.

Om ni vill kan ni tillsammans räkna till sextio och mäta om det tog mer eller mindre än en minut. Pröva också på sådant som kunde räcka en kvart, en halv timme och en timme.

FÖRR OCH NU

Läsförberedande:

OF

HF

Ordförråd

Hörförståelse

Läs boken och samtala om olika tidsbegrepp.

Frågor till boken:

- I början av boken står det att det är vår. Hur märker man det?
- Vilka andra årstider känner du till? Vad brukar du göra då?
- Varför brukar man sätta potatis just på våren?
- När tänker du att händelserna i boken utspelar sig, för länge sedan eller nyligen? Vad får dig att tänka det?
- Bor du i ett hus som är nybyggt eller är det ett äldre hus? Vet du hur gammalt det är? Vilka hus nära dig är byggda för länge sedan och vilka är byggda nyligen?
- Hur många år tror du att Pettson och Findus är, vad får dig att tänka så?
- Finns det sådant i boken som ser gammaldags ut? Berätta hur?
- Hur brukar det se ut nu för tiden?
- Hur har de gamla sakerna förändrats?

Använd:

- Boken *Kackel i grönsakslandet*.

Att göra:

- Läs boken och samtala utgående från frågorna.
- Fortsätt samtala om olika tidsbegrepp utgående från era egna erfarenheter.

Gör så här:

- Läs och bläddra tillsammans i boken. Titta på bilderna och detaljer i dem. Iaktta miljöerna och föremålen. Berätta att böcker är som tidsmaskiner. Man kan resa till t.ex. Pettson och Findus tid.
- Samtala utgående från frågorna.
- Jämför bokens illustrationer också med ert eget hem och samtala om vad som är lika, vad som är olika. Vilka föremål och detaljer i boken är äldre eller nyare än hos er?
- Fortsätt samtala om begreppen: nu, då, sedan, förr.
- Fundera på vad som hänt nyligen och vad som kommer att hända snart.
- Ta reda på vad barnet tänker om begreppet en stund. Vad räcker en stund? Är det länge eller en kort tid?
- Hur kommer det sig att fem minuter ibland känns länge och ibland kort?
- Om ni vill kan ni fortsätt diskutera t.ex. följande frågor:
 - Utred eller berätta för varandra hur många år olika personer i er bekantskapskrets är. Fundera på hur det kan tänkas ha varit när de var små.
 - Vilka födelsedagar i familjen eller bekantskapskretsen kommer ni ihåg? I vilken månad infaller de? Vilken årstid är det då?
 - Ni kan också ta fram fotografier och prata om när de är tagna och jämföra likheter och skillnader i kläder och annat som kan belysa tiden då de togs.

Barnet lär sig:

- att reflektera framåt och bakåt i tiden
- att relatera över bokens innehåll till egen bakgrundskunskap
- nya tidsbegrepp, månader och årstider.

Om ni vill kan ni gå ut och se er omkring. Fundera tillsammans på: Vad har funnits här för 100 år sedan? Vad har inte funnits i 100 år? Vad tror du kan vara kvar om 100 år?

KLOCKAN

Läsförberedande:

OF

Ordförråd

HF

Hörförståelse

Pyssla en klocka och ta reda på hur olika klockslag ser ut på den.

Använd:

- Papperstallrik.
- Fjärilsklämma i metall.
- Kartong.
- Sax och penna.

Att göra:

- Pyssla ihop en analog klocka.
- Utred hur jämnt, före, över, halv och en kvart ser ut på den.

Gör så här:

- Samtala om klockor som ni har sett hemma och på förskolan. Hur ser de ut? Diskutera att klockan kan se ut på två sätt, både analog och digital.
- Sök upp en klocka med urtavla i er närmiljö och titta på den tillsammans. Rikta barnets uppmärksamhet på siffrorna eller strecken samt visarna. Samtala och ta reda på vad barnet redan vet om klockan.
- Bygg ihop en klocka tillsammans:
 - skriv in siffrorna 1–12 på tallrikens urtavla – känner barnet till alla de här talen?
 - klipp av kartong en lång och en kort visare
 - gör hål i ändan av visarna och trä dem på fjärilsklämman
 - gör hål på mitten av tallriken med saxen
 - stick ner fjärilsklämman med visarna i hålet
 - fäst klämman bakom tallriken genom att vika flikarna åt var sitt håll.
- Laborera med klockan utgående från det som barnet redan är bekant med. Tala om minuter och timmar.
- Börja med att ställa visarna på hela timmar. Jämför med en digital klocka.
- Gå sedan vidare till halva timmar. Om hela och halva timmar är bekanta för barnet kan ni också pröva på kvart före och över.
- Kom ihåg att använda och upprepa de olika tidsbegreppen samt visare, urtavla, digital klocka, nu är klockan, vad är klockan o.s.v. medan ni laborerar.
- Häng upp er klocka och fortsatt laborera vid lämpliga tillfällen.

Barnet lär sig:

- talen 1–12 i skrift och i digital form
- att gestalta urtavlan och digitala klockor samt förstå hur de fungerar
- nya begrepp som har att göra med klockan och tid.

Om ni vill kan ni samtala om hur många timmar det går på ett dygn. Fundera på hur barnets dygn ser ut, hur länge olika saker räcker att göra under dagen och hur många timmar barnet brukar sova.

Tillverka ett eget solur.

Använd:

- En rak stadig pinne.
- Små stenar eller kottar.
- En klocka med urtavla.

Att göra:

- Konstruera ett solur ute.

Gör så här:

- Vänta på en solig dag och välj då ut en lämplig solig plats för ert solur.
- Leta reda på en rak, stadig pinne och tryck ner pinnen i marken på det ställe ni bestämt er för.
- Plocka små stenar, kottar eller annat liknande.
- Titta på en klocka och vid följande hela timme lägger ni ut de första stenarna. Om klockan är två lägger ni ut två stenar, vid tre lägger ni tre stenar osv.
- Fundera ut och laborera tillsammans hur de följande stenarna ska placeras runt pinnen. Den ska vara i mitten av soluret. Ni kan titta och jämföra med urtavlan på en klocka.
- Om det är möjligt kan ni varje timme gå ut och med hjälp av pinnens skugga justera stenarna i ert solur så att de är exakt rätt placerade.
- Ni kan diskutera hur det kommer sig att man kan bygga ett eget solur, men att det inte går att bygga en digital klocka?

Barnet lär sig:

- att koppla solens rörelse till vårt sätt
- att ange tid
- att resonera och konstruera tillsammans.

Om ni vill kan ni ta fram en jordglob och utforska dag och natt med hjälp av en lampa. Placera lampan och jordgloben på ett bord på ett litet avstånd från varandra. Mörklägg rummet och lys med lampan på det ställe där ni bor (Finland). Snurra sedan jordgloben sakta runt och iaktta hur dagen och natten växlar.

Avsnitt 2

DET HÄR AVSNITTET HANDLAR OM
JORDEN, HAVEN, MÅNEN OCH RYMDEN.

Böcker i det här avsnittet:

Här dansar Herr Gurka av Lennart Hellsing & Poul Ströyer eller
Råttan Bettan och masken Baudelaire av Annika Sandelin & Karoliina Pertamo.

Lästips

Barnens atlas för att upptäcka världen
av Anita Ganeri & Sara Lynn Cramb

Vilda Vic och världens djupaste havsdjup
av Jonas Burman & Joachim Vogel

Snusmumrikens fiskebok
av Miina Mäki och Tove Jansson

Havet är din bästa kompis av Lasse Åberg

Barnens uppslagsbok om solsystemet

Rymdens gåtor av Marie Rådbo

Främlingarna av Malin Klingenberg

Min första bok om månen av Laura Cowan

Rörelsetips

Föreställ er att ni har en osynlig boll och bestäm hurdan bollen är: jättestor, pytteliten, tung, lätt, fylld med helium, het, kall, går lätt sönder, studsar bra, fotboll, tennisboll, pingisboll. Föreställ er hur det känns när ni kastar de olika bollarna till varandra! "Byt boll" då och då. När ni bekantat er med planeterna (i lek 3) kan ni leka att ni kastar dem till varandra.

Aktiviteter

- Världen omkring oss**
Ni studerar världskartan och samtalar om olika länder.
Använd: bilagan med världskartan, färgpennor.
- Haven omkring oss**
Ni laborerar med salthalt, samtalar om haven och om hur vi kan värna om Östersjön.
Använd: bilagorna med världskartan och kartan över Finland, ett litermått, tre kärl, en tesked, salt, vatten.
- Vår värld en planet i solsystemet**
Ni bekantar er med planeterna och leker en frågelek.
Använd: faktaböcker om rymden, vattenfärger, pensel, pennor, papper, bilagan med textkort.
- Jorden och månen**
Ni resonerar om månen och utforskar månfaserna.
Använd: Diktboken, låda av kartong, pappersboll, ficklampa, gem, tråd, tejp, penna, sax/kniv.

VÄRLDEN OMKRING OSS

Läsförberedande:

Fonologisk medvetenhet

Expressivt språk

Studera världskartan och samtala om olika länder.

Använd:

- Bilagan med världskartan.
- Färgpennor.

Att göra:

- Bekanta er med världskartan.
- Samtala och återkalla i minnet utgående från den.

Gör så här:

- Ta fram världskartan. Låt barnet leta fram Finland och andra länder på kartan.
 - Hittar barnet ordbilder på bekanta länder, vilka då?
 - Ljuda tillsammans olika länders och världsdelars namn. Använd bokstavsljudet i stället för bokstavens namn.
 - Hjälp barnet genom att se på första bokstaven och var landet finns: "Landet börjar på S och det är vår närmaste granne". "Landet börjar på S och dit reser många för att sola, där odlas apelsiner etc., den andra bokstaven är P, vad blir det då? – "sp". "Landet är långt borta, visa på kartan, det börjar på J, man äter ofta ris till maten där, namnet är kort."
- Sätt ett blått kryss på de länder där ni känner någon.
- Sätt ett rött kryss på de länder där ni har släkt.
- Sätt ett svart kryss på de länder ni skulle vilja besöka.
- Vilka länder och städer ligger nära Finland?
- Vem bor nära Finland? Vem bor långt borta?
- Vad är nära och långt borta i verkligheten? Ta reda på avstånden på riktigt. Jämför med avstånd som barnet känner till.
- Sök upp andra ställen på kartan som ni hört eller läst om eller som annars intresserar och väcker nyfikenhet.
- Ta reda på mera om de länder som intresserar er. Fråga barnet var ni kunde hitta information!
- Flera förslag till samtal:
 - Prata om människor i olika delar av världen.
 - Om ni har släktingar i andra länder kan ni samtala om dem.
 - Har ni rest till något land kan ni samtala om den resan, hur där såg ut och hur människorna levde där.
 - Har barnet en kompis eller känner ni någon i Finland vars släkt ursprungligen levte i en annan del av världen?
 - Har barnet en idol som bor i eller kommer från ett annat land?

Barnet lär sig:

- vad en karta är
- att orientera sig på kartan
- att livet kan se olika ut på olika platser i världen.

Om ni vill kan ni låna böcker på biblioteket om barn i olika delar av världen och ta reda på hur de lever. Ni kan också titta på en jordglob. Jämför världskartans platser med den och samtala om hur kartan skiljer sig från globen. Om ni har en boll som man får rita på, fundera var Finland finns och rita ut det. Fundera var andra bekanta länder hamnar på bollen.

HAVEN OMKRING OSS

Läsförberedande:

OF

HF

Ordförråd

Hörförståelse

Studera haven och salthalten i dem samt ta reda på hur vi kan värna om dem och Östersjön.

Använd:

- Bilagorna med världskartan och kartan över Finland.
- Ett litermått, tre kärl, salt, en tesked, vatten.

Att göra:

- Ta reda på hur havet runt Finland samt världshaven ser ut och vad de heter.
- Laborera med salt- och brackvatten medan ni samtalar om Östersjön.

Gör så här:

- Titta på världskartan. Ni kan diskutera och ta reda på vad de olika haven heter och vilka kontinenter som finns mellan dem, hur man kan färdas över haven och vilka havsdjur ni känner till, vad de heter och hur de lever.
- Tala också om
 - att det finns dubbelt mer hav än land på vår planet
 - att havet producerar syre, som vi behöver för att kunna andas.
 - att havet gör att det är lagom varmt på jorden, varken för kallt på natten eller för hett på dagen.
 - ekosystemet: allt i haven hänger ihop, alla djur och växter behövs. Om ett djur eller en växt försvinner blir det obalans i ekosystemet.
 - övergödning: när det kommer för mycket näring ut i havet blir havet smutsigt och det börjar växa giftiga alger i vattnet. Många växter och djur kan inte anpassa sig till det här. Därför behöver vi alla hjälpas åt att minska på näringen i vattnet.
 - kissa i skogen eller gräset i stället för i vattnet.
 - tvätta dig utan att använda tvål.
 - håll aldrig matrester, olja eller färg i vattnet.
 - att plast är skadligt för djur i havet. Många djur tror att plast är mat och äter det. Då kan de bli sjuka. De kan också fastna i skräpet.
 - Plocka upp plast och skräp på land, vid stränder och ur vattnet.
- Titta på Finlands karta och samtala om vilka hav vi har runt vårt land. Sök upp er hemort och ta reda på vad havet ni bor vid eller ligger närmast där ni bor heter.
- Här finns fakta om Östersjön och vad vi kan göra för att minska på belastningen på den. Läs, laborera och samtala:
 - Vattnet i Östersjön är bräckt – en blandning av söt- och saltvatten.
 - Östersjön är ett innanhav. Det räcker 20–30 år för vattnet i Östersjön att bytas ut.
 - Det finns en unik blandning av söt- och saltvattensarter i Östersjön. Samtidigt finns det ganska få arter av växter och djur.
 - Diskutera och synliggör skillnaden i salthalt genom att tillsammans mäta upp saltet enligt faktarutan. Mät upp en liter vatten i tre olika kärl. Blanda i 0,5 tsk salt i ett av dem och 6,5 tsk salt i ett annat. Smaka lite på de tre olika vattnen. Känner ni skillnaden?
 - Samtala medan ni laborerar om orsaken till att Östersjöns djur- och växtarter är sällsynta och känsliga för förändring.

I Norra Atlanten är salthalten ca 40 promille = 40 g/l
= ca 6,5 tsk salt/liter,
i Bottenviken ca 3 promille
= 3 g/l = ½ tsk salt/liter.

Barnet lär sig:

- begreppen innanhav, bräckt vatten, brackvatten, övergödning, sällsynt, unik, arter, ekosystem
- måttenheterna gram och liter
- om hur vi kan värna om haven.

Om ni vill gå ut på strandpromenad och plocka både skräp och andra strandfynd: fina stenar, lena pinnar, barkbitar, blåmusselskal, fjädrar. Lek olika minneslekar med föremålen. Eller så kan ni tälja en barkbåt, lägga den i vattnet och föreställa er vart den kunde ta sig.

VÅR VÄRLD EN PLANET I SOLSYSTEMET

HF

BK

Läsförberedande:

Hörförståelse

Bokstavskunskap

Ta reda på fakta om planeterna och lek en lek.

Använd:

- Faktaböcker om rymden och planeterna.
- Vattenfärger, pensel, pennor, papper.
- Bilagan med textkort.

Att göra:

- Ta tillsammans reda på fakta om planeterna och vårt solsystem.
- Måla en bild av dem och spela ett spel.

Gör så här:

- Samtala om rymden och planeterna i vårt solsystem. Lyssna på barnet och utgå från det som barnet redan vet. Vad är ni nyfikna på att veta mera om?
- Fundera tillsammans på var ni kunde ta reda på det ni vill veta och genomför era förslag.
- Gå också till biblioteket och låna böcker om planeter och rymden.
- Läs och begrunda. Hittar ni svar på era frågor?
- Utforska tillsammans planeternas skillnader och likheter i färg och storlek samt förhållandena på de olika planeterna.
- När ni känner er redo kan ni måla och rita en (gemensam) bild av solsystemet där ni uppmärksammar egenskaperna hos de olika planeterna. Skriv tillsammans ut planeternas namn på bilden. Lyssna först efter ljuden i planeternas namn, ett ljud i taget. Då ni identifierat ljudet, skriv ner motsvarande bokstav och därefter nästa. Kom ihåg att använda bokstavsljuden i stället för bokstävernas namn. Eller så skriver barnet från modell medan ni ljudar respektive bokstav tillsammans.
- Klipp ut textkorten i bilagan och lek med dem:
 - Dela ut ett kort till varje deltagare, alla kort behöver delas ut. Om ni leker på tumanhand delar ni korten mellan er.
 - Börja leken genom att läsa frågan på ett av korten. Klura ut vilken planet det kunde gälla och kolla på vilket av de andra korten planeten (=svaret) finns. Ljuda tillsammans planeternas namn. Om det är svårt kan ni särskilt fokusera på den första bokstaven i alla namnen och att ljuda den. Fundera också på hur namnen låter och om de liknar något annat ni hört.
 - Läs nu frågan på det kort ni hittade svaret på.
 - Fortsätt så här att läsa och svara tills ni kommer till den sista frågan, vars svar finns på det kort ni började med!
 - Hjälp åt under lekens gång, resonera och fundera tillsammans.

Barnet lär sig:

- att fundera på vad hen vet, vill veta mera om och att ta reda på det
- att föreställa sig och tänka stort.
- att vara kreativ utgående från fakta.

Om ni vill kan ni förundras över och försöka föreställa er olika avstånd i rymden: Visste ni att ljusets hastighet är ca 300 000 km/s? Det betyder att ljuset färdas 7,5 varv runt jorden – på en sekund! Det här betyder också att det räcker ca 8 minuter för ljuset från solen till jorden. Spring, gå eller cykla i åtta minuter och mät upp hur långt ni tog er – och jämför det med ljusets hastighet! Och vad betyder då ett ljusår?

JORDEN OCH MÅNEN

Läsförberedande:

OF

HF

Ordförråd

Hörförståelse

Konstruera en låda med titthål och resonera om månfaserna.

Använd:

- Diktboken.
- Kubformad låda i kartong.
- Vit pappersboll, minst 5 cm i diameter.
- Ficklampa, gem, tråd, tejp.
- En penna, sax eller kniv.

Att göra:

- Inspireras av dikter om månen och samtala om månen och månens olika faser.
- Bygg en låda där ni kan iaktta de olika månfaserna.

Gör så här:

- Läs dikten *Min skugga i Råttan Bettan* eller *Gubben i månen* i *Här dansar Herr gurka*. Kan ni andra sånger, dikter eller berättelser om månen? Vilka då i så fall?
- Ni kan också inspireras av de två första verserna av den gamla dikten *Till månen* av Carl Snoilsky. Dikten innehåller många gammaldags och ovanliga ord att smaka på. Fundera tillsammans på hur vi kan veta att den handlar om månen:
- Spinn vidare på barnets erfarenheter och funderingar kring månen. Ni kan också gå ut när det är mörkt och månen syns på himlen.

Åter huldt i töckenglans
 Klär du dal och lund,
 Löser upp hvad doldast fanns
 Djupt i hjärtegrund

Gjuter mildt ditt skimmer ner
 På min öde stig,
 Som ett vänligt öga ser
 Medlidsamt till mig.

- Studera månfasen och benämna de olika månfaserna: nymåne, halvmåne, fullmåne. Visste ni hur man vet om nymånen är på kommande, tilltagande eller avtagande, i nedan? En bra minnesregel är att den är kommande när den liknar ett kommatecken!
- Diskutera och ta reda på hur de olika månfaserna uppstår.
- Bygg tillsammans en låda med titthål där ni kan begrunda och diskutera månfaserna:
 - Ställ lådan, utan lock, uppochnar och skär ut en kvadratisk lucka centralt på varje sida. Varje lucka ska vara lika bred som bollens diameter.
 - Färglägg bollen så att den liknar månen.
 - Tryck in gemet i pappersbollens hål och knyt fast tråden i gemet.
 - Stick ett hål i centrum av lådans "tak" och trä tråden genom hålet så att den kommer ut på lådans ovansida. Titta in i en av lådans lucka. Justera bollens höjd så att den precis täcker hålet mitt emot och tejp fast tråden på lådans utsida.
 - Skriv "fullmåne" under en av luckorna. Skriv "nymåne" under luckan mitt emot. Skriv "halvmåne" under de två andra luckorna.
 - Placera ficklampan cirka 10 cm från hålet där det står "fullmåne". Den ska lysa rakt in i hålet.
 - Släck belysningen i rummet, titta in i de olika luckorna och iaktta månens olika faser.

Idén till lådan är hämtad från experimenarkivet.se.
 Där finns många andra roliga experiment med temat rymden.

Barnet lär sig:

- att begripa ett fenomen i sin omvärld
- att relatera naturfenomen till en modell
- att öva på att dra slutsatser om vad orden kunde betyda.

Om ni vill kan ni på nätet söka upp en inläst saga som handlar om månen, sätta er bekvämt bredvid varandra och lyssna på den tillsammans. Samtala efteråt om vad som hände i sagan och vilken betydelse månen hade i sagan.

Avsnitt 3

DET HÄR AVSNITTET HANDLAR
OM RESPEKT FÖR NATUREN.

Bok i det här avsnittet:

Det var det fräckaste
av Werner Holzwarth & Wolf Erlbruch.

Lästips

Rymlingarna
av Malin Klingenberg

Humlan Djojj räddar blomsterängen
av Staffan Götestam & Louise Jacobsson

Vad viskar skogen Aston?
av Lotta Geffenblad

Sagan om skogen
av Lisa Moroni

Lätta fakta om sopor och återvinning
av Daniel Waluszewski

Rörelsetips

Gå på skogspromenad tillsammans: Naturen är full av färger. Se er omkring, samla på dem och räkna. Hur många kan ni hitta? Vilka olika nyanser märker ni? Ni kan också plocka upp eller välja ett naturföremål eller en växt som beskriver er själva. Visa dem för varandra och berätta varför ni valde just dem.

Aktiviteter

- Förmultna och sortera**
Ni läser boken, bekantar er med kompostering och sorterar skräp.
Använd: boken *Det var det fräckaste*, plastpåsar och en permanent penna, olika material att sortera.
- Människospår**
Ni samtalar om bilder tagna i naturen och går ut och plockar skräp.
Använd: bilagan med fotografier, plastpåse, handskar.
- Allemansrätten**
Ni tar reda på vad begreppet betyder och leker en lek om den.
Använd: bilagan med textkort, tärning, sax, tråd, penna.
- Naturgömma 2: Vad har förmultnat?**
Ni gräver upp det ni lade i marken (Tema Här bor jag, Naturgömmen).
Använd: spade, handskar, papper, penna och ev. foton från när ni grävde ner föremålen.

FÖRMULTNA OCH SORTERA

Läsförberedande:

OF

HF

Ordförråd

Hörförståelse

Läs boken, utforska nedbrytare och sortera skräp.

Frågor till boken:

- Alla djur bajsar, eller hur? Har du tänkt på vad som händer med djurens bajs i skogen? Berätta!
- Två svarta flugor mumsar på varsin dyngboll, varför tror du att de gör så?
- Flugorna är nedbrytare – Vad kan det tänkas betyda?
- Känner ni till andra djur som också är nedbrytare?
- Hur går det till när också annat än bajs blir mylla? Vem eller vad hjälper till med det?
- Var kunde ni ta reda på mer om det här?

Använd:

- Boken *Det var det fräckaste*.
- Plastpåsar och en permanent penna.
- Olika material och föremål som ni sorterar.

Att göra:

- Läs boken och utgå från den när ni tar reda på hur förmultning går till.
- Bekanta er med sorteringen i er närmiljö.

Gör så här:

- Läs boken och resonera utgående från frågorna till den.
- Här finns också kort fakta som ni kan använda er av:
 - Nedbrytare är småkryp som lever på att förvandla döda växter och djur, matavfall eller till och med djurens bajs till nya nyttiga ämnen för andra växter och djur.
 - Exempel på nedbrytare är svampar, bakterier, slemmögel, daggmasken, sniglar och småkryp såsom skalbaggar, gråsuggor och tusenfotingar.
- Här finns mycket att spinna vidare på! Ta tillsammans reda på mera.
- Diskutera vad kompost betyder. Vad vet barnet redan om kompostering? Vilka egna erfarenheter har ni? Berätta för varandra.
- Besök ett kök eller en kompost ute i trädgården. Kika in i den och fortsätt diskutera. Får ni syn på nedbrytare? Vad är det som förmultnar i komposten?
- Bläddra i broschyrer och på nätet – ta reda på mer om sortering.
- Ta fram plastpåsar och skriv på dem "plast, metall, tyg" etc.
- Gör en runda hemma eller på förskolan. Samla tillsammans ihop olika material: glas, metall, kartong, papper, plast, tyg/kläder, tomflaskor, batterier, lysrör, målfärg, blandavfall.
- Sortera materialen i de olika påsarna.
- Besök ett soprum, en sorteringsstation eller en återvinningsstation.
- Läs på kärlen, se om ni hittar samma ord som på påsarna. Resonera tillsammans om vad ni sorterar i vilket kärl. Notera vad ni utöver det ni har med er kunde lägga i de olika kärlen.
- Returnera tillsammans flaskor och tombuteljer i närbutiken.

Barnet lär sig:

- materialens kretslopp
- att konkret bidra till att återvinna
- nya begrepp.

Om ni vill kan ni nonsensrimma på nedbrytare: svamp, mask, mögel, bakterie, snigel, skalbagge. Ni kan fantisera om hur de nya orden ser ut och rita dem! Skapa knasiga nonsensdikter av orden.

MÄNNISKOSPÅR

Läsförberedande:

Expressivt språk

Hörförståelse

ES

HF

Resonera utgående från bilagans bilder
och gå ut och plocka skräp.

Använd:

- Bilagan med fotografier.
- En plastpåse.
- Handskar.

Att göra:

- Titta på bilden och resonera utgående från den.
- Gå ut på promenad och plocka skräp.

Gör så här:

- Titta på bilagan tillsammans. Benämna bilderna och samtala om:
 - Vilka saker hör till naturen?
 - Vilka saker hör inte till naturen?
 - Hur har det som inte hör till naturen hamnat där?
 - Hur kommer det sig?
- Berätta att ni nu ska gå på "människospårspromenad" – vad kan det betyda?
- Innan ni gå ut kan ni försöka:
 - gissa vad ni kommer att hitta
 - uppskatta hur mycket ni tror att ni hittar
 - fundera på vad den konstigaste grejen ni hittar kunde vara.
- Ta med er plastpåse och handskar och gå ut och plocka skräp.
- Efteråt kan ni turvis beskriva något som ni hittat medan den andra gissar vad det är.
- Kom överens om vad ni kunde göra med skräpet, går det att sortera eller kastar ni det i blandavfallet?

Barnet lär sig:

- att konkret märka påverkan på naturen
- att själv kunna göra något för miljön
- att det är roligt att tillsammans gå på promenad med gemensamt uppdrag.

Om ni vill kan ni leka gömma vanten ute. En av er gömmer vanten medan de övriga blundar eller täcker för ögonen medan de långsamt och unisont räknar till tjugo. Den som gömt vanten ger söktips, exempelvis så här: träd = högt uppe, buske = på ögonhöjd, mossor = på eller nära marken. Det här går också utmärkt att leka på tumanhand.

ALLEMANSRÄTTEN

Läsförberedande:

HF

Hörförståelse

OF

Ordförråd

Ta reda på vad allemansrätten innebär och lek en lek om den.

Använd:

- Bilagan med textkorten om allemansrätten.
- Tärning.
- Tråd, sax och penna.

Att göra:

- Ta reda på de vanligaste innehållen om allemansrätten.
- Klipp ut textkorten och häng upp dem på olika ställen ute.
- Gå ut tillsammans och lek en lek.

Gör så här:

- Fundera tillsammans på vad allemansrätten betyder, ex. utgående från det här:
 - Vi får alla vistas fritt i naturen och njuta av den. Vi får till exempel
 - promenera, cykla, ro och skida
 - plocka bär och svampar samt höstlöv som fallit till marken
 - meta, plaska, simma och kasta små stenar i vattnet
 - gå på utfärd, äta väggkost, titta på djur med kikare, känna på mossor och krama trädstammar.
 - När vi är i skog och mark får vi aldrig
 - skada eller förstöra naturen
 - störa djuren och människor som bor där
 - skräpa ner.
- Klipp ut textkorten i bilagan innan ni går ut och leka. Gör hål i ena hörnet av varje kort och trä en tråd genom hålet.
- Ta med pennan och tärningen, gå ut och knyt fast textkorten på lämpliga ställen.
- Nu är ni redo för lek!
 - Börja leka genom att kasta tärning.
 - Sök upp det kort vars nummer motsvarar prickarna på tärningen: ex. tre prickar = kort nr. 3. Läs enligt barnets förmåga tillsammans och utför uppgiften eller svara på frågan. Om ni inte är säkra på svaret gör ni ett kryss på kortet för att minnas att ta reda på svaret när ni kommit in.
 - Kasta sedan tärningen på nytt. Nu adderar ni antalet prickar från första och andra kastet och söker upp motsvarande siffra och kort: ex. fyra prickar: $3 + 4 =$ kort nr. 7. Läs och utför uppgiften.
 - Följande gång ni kastar tärningen adderar ni det här antalet prickar med det senaste kastet: ex. 2 prickar + 4 (från föregående kast) = kort nr. 6.
 - Du kan använda begreppen addition och subtraktion medan ni räknar.
 - Om ni under lekens gång får samma kort som tidigare kan ni antingen addera de tre senaste kasten, subtrahera i stället för att addera eller kasta en gång till.
 - Lek så länge det är roligt eller tills ni sökt upp och läst alla korten. Kort nummer 1 kan ni ta till sist ifall ni inte använt subtraktion eller råkade få 1 på första kastet!
- Väl inne igen är det dags att tillsammans ta reda på de svar som ni var osäkra på.
(Leken är inspirerad av *Lek om allemansrätten* på fs4h.fi)

Barnet lär sig:

- begreppet allemansrätten och vad det innebär
- grunder i addition och subtraktion
- att det är roligt att leka ute i skogen.

Om ni vill kan ni gå ut och plocka olika naturföremål, ex. en tallkotte, en grankotte, en kvist, en sten, ett barr, torkade växter, en pinne, videokissor. Lägg fyra av föremålen bredvid varandra på marken. Välj turvis ut antingen ett föremål som inte hör ihop med de andra eller två föremål som passar ihop. Förklara hur ni tänkte. Här finns inga lösningar som är rätt eller fel! Byt ut några av föremålen och ta ett nytt varv.

NATURGÖMMA 2: VAD HAR FÖRMULTNAT?

ES

BK

Läsförberedande:

Expressivt språk
Bokstavskunskap

Gräv upp det ni lade i marken tidigare (*Tema Här bor jag*)
och resonera kring resultatet.

Använd:

- Spade.
- Handskar.
- Ev. fotot som ni tog när ni grävde ner föremålen.
- Papper, penna.

Att göra:

- Sök upp stället där ni grävde ner föremålen.
- Gräv upp dem och se hur det gått för dem och resonera om det.

Gör så här:

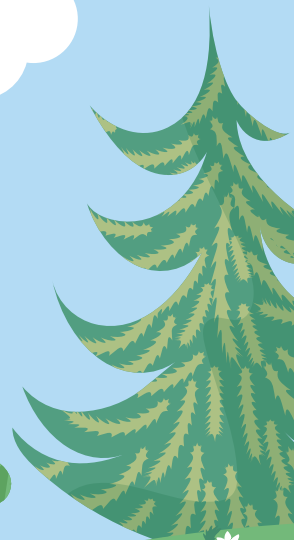
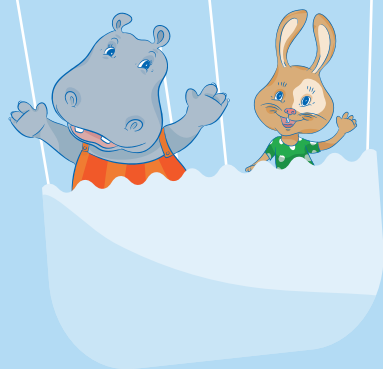
- Gå till stället där ni valde att gräva ner föremålen på hösten.
- Om ni fotograferade stället, ta med fotot och använd det som vägledning.
- Om ni ritade och skrev ner föremålen läser ni tillsammans och tittar på bilden innan ni börjar gräva. Försök i annat fall gemensamt minnas vad ni grävde ner och skriv tillsammans upp det på ett papper. Låt barnet skriva enligt modell eller medan du ljudar bokstäverna.
- Ta på er handskarna och gräv försiktigt i marken med både spade och händer.
- När ni har grävt fram allt ni hittar, titta på föremålen och samtala om det som hänt.
- Jämför exempelvis toalettpappersrullen med kapsylen eller plastpåsen. Och vad har hänt med bananskalet eller moroten? Hittade ni dem?
- Fundera sedan på varför vi inte ska kasta skräp i naturen och om vad vi kan göra med avfall.
- Ni kan återknyta till tidigare diskussioner.

Barnet lär sig:

- att i praktiken se hur förmultning sker och framskrider
- att bli medveten om konsekvenserna av det vi gör
- att resonera kring processen.

Om ni vill kan ni skapa "före och efter"-bilder genom att enskilt fotografera sådana föremål som ni grävde ner och det som ni grävde upp. Häng upp fotografierna parvis på väggen och bjud in vänner och bekanta på utställning! Barnet kan fungera guide på utställningen.

BILAGOR

PLUTO

10

Vårt solsystems största planet. Den har över 60 månar. Vad heter den?

1

JUPITER

1

Vårt solsystems enda planet, där det finns liv: Vad heter vår egen planet?

2

TELLUS

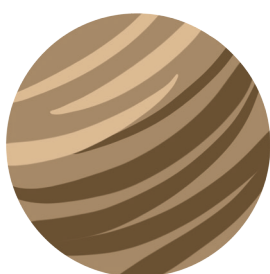

2

På planeten närmast solen räcker ett år bara 88 dygn. Vad heter planeten?

3

MERKURIUS

3

Vad kallar vi planeten närmast vår planet, där det är väldigt hett, 460° c?

4

VENUS

4

Vad heter planeten från solen räknat efter jorden? Den ser röd ut på himlen.

5

MARS

5

Ett bälte av sten- och metallblock mellan Mars och Jupiter. Vad kallas det?

6

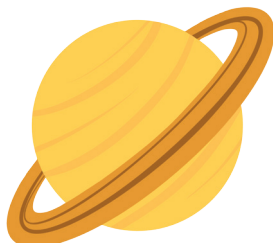
ASTEROID- BÄLTET

6

Den gulaktiga, stora, planeten med tydliga ringar heter – vadå?

7

SATURNUS

7

Planeten från solen sett efter Saturnus, vars ringar cirklar runt på höjden kallar vi...?

8

URANUS

8

Vad heter solsystemets yttersta planet, som är uppkallad efter havets och sjöfartens gud?

9

NEPTUNUS

9

Vårt solsystems yttersta himlakropp består av sten och is. Vad kallar vi den?

10

- Klipp ut korten på höjden så att planeten finns upptill på varje kort och texten under dem.
- Siffrorna på korten fungerar som facit, t.ex: frågan på kortet under Neptunus hänger ihop med kortet med bilden av Pluto. (Texten har nummer 10 och bilden av Pluto har nummer 10).

en boll

en sten

snäckor

blommor

en fjäder

grankottar

en godisask

en stubbe

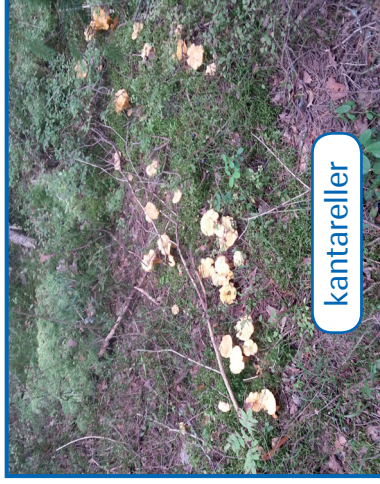
en vante

ett fotspår

ett sugrör

kantareller

- **1.** Vad betyder att en växt eller ett djur är fridlyst?
- **2.** Hämta en pinne som är lika lång som din fot.
- **3.** Hur ser ett ställe ut som är bra att elda på?
- **4.** Vad ska vi göra med vårt skräp när vi är i skogen?
- **5.** Visa något som du tycker är vackert här ute.
- **6.** Får man fiska var man vill?
- **7.** Vilka blommor och växter får vi plocka?
- **8.** Får hundar springa löst i skogen?
- **9.** Lufsa som en björn och kvittra som en fågel.
- **10.** Får vi bryta grenar från träd när vi bygger en koja?
- **11.** Lägg din hand mot en trädstam och berätta hur det känns.
- **12.** Får man ta loss bark från ett träd om man vill tälja en barkbåt?
- **13.** Vilka färger ser du omkring dig?
- **14.** Får man ta en morot från en åker där det växer massor av morötter?
- **15.** Får man plocka nötter?
- **16.** Spring till ett träd och tillbaka.

 folkhälsan

folkhalsan.fi/fhille